Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.07

POLITIČKI PLURALIZAM U NAUČNOM RADU AKADEMIKA MIRKA PEJANOVIĆA

Neven Anđelić
profesor
Regent's University, London
andjelicn@regents.ac.uk
ORCID: 0000-0003-1237-5662

Apstrakt: Naučni rad akademika Mirka Pejanovića detaljno istražuje politički pluralizam u Bosni i Hercegovini kroz integrisanu analizu njegovih teoretskih postavki, empirijskih nalaza i interdisciplinarnih uvida. Djelo je strukturirano po studijama i esejima koji hronološki prate razvoj države, od ZAVNOBiH-a, preko federalnog perioda Jugoslavije, do tranzicijskih izazova nakon Daytona. Poseban naglasak stavlja na strukturne probleme partitokracije i dominacije etnički profilisanih stranaka, kao i na potencijal lokalne samouprave za izgradnju funkcionalnog pluralizma i građanske demokratije. Pejanović zalaganjem za evropske integracije i reforme nudi inovativne prijedloge za unapređenje ustavnog i političkog sistema. Ovaj rad, kroz kombinaciju historijske analize i praktičnih prijedloga, predstavlja ključni doprinos razumijevanju izazova i mogućnosti savremene Bosne i Hercegovine, zaključuje se u pregledu opusa akademika Pejanovića.

Ključne riječi: akademik Mirko Pejanović, politički pluralizam, Bosna i Hercegovina, građanska demokratija

Uvod u centralne teme opusa akademika Pejanovića

Detaljnija recenzija djela akademika Mirka Pejanovića, s akcentom na politički pluralizam, zahtijeva integrisanu analizu njegovih najvažnijih teoretskih koordinata, empirijskih izvoda, interdisciplinarnih uvida i praktičnih preporuka kroz njegov višedecenijski rad u i o Bosni i Hercegovini. U svojem prvom dijelu ovaj tekst analiza uporišno je strukturiran po Pejanovićevoj knjizi *Eseji o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine*, ali obuhvata i druge radove koje problematizuju

ishodišta, razvoj i ograničenja političkog pluralizma u BiH, s kritičkim osvrtom na strukturne kontradikcije, mogućnosti reformi i evropske integracije.

Eseji o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine su na neki način sabrana djela u sažetom obliku čija je važnost potvrđena i prijevodom na engleski jezik ovog značajnog štiva. Posebnost trećeg izdanja je očita već na početku autorovom dedikacijom idejama i odlukama delegata prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine). Ovime se pažnja čitalaštva upućuje ne samo na ideološke osnove akademika Pejanovića koje su tokom cijele karijere bile na političkoj ljevici, već to pronicljivije sugeriše fundamentalne vrijednosti ZAVNOBiH-a koje su usklađene s kasnijim idejama u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, osnovama pluralizma mišljenja i djelovanja, idejama socijalne pravde i jednakosti građanstva i nacija. Dakle, moguće je ustanoviti iz same dedikacije ove grupe eseja, ogleda, mišljenja i osnovna individualna, profesionalna i akademska opredjeljenja Mirka Pejanovića. Njegov sveobuhvatan, tematski strukturiran naučni rad hronološki prati, ispituje i interpretira historijski i politički put Bosne i Hercegovine u dvadesetom i dvadeset prvom vijeku. Djelo spaja istraživačke studije, članke i intervjue napisane tokom kraja dvadesetog i početkom dvadesetprvog vijeka s posebnim značajem u studijama i kritičkim refleksijama o postdejtonskom periodu, dakle savremenoj Bosni i Hercegovini.

Metodološki okvir i struktura djela

Radovi Mirka Pejanovića zasnovani su na metodološkoj raznolikosti koja integrira ustavno pravo, politologiju, historiju i komparativne studije. Pejanović koristi historijsku metodu za analizu višeslojnosti državnosti Bosne i Hercegovine, kombinovanu s empirijskim i kvalitativnim istraživanjima političkih institucija, dok komparativni pristup omogućava poređenje s tranzicijskim i etabliranim evropskim demokratijama.

Interdisciplinarnost se ogleda kroz povezivanje ustavnopravnih analiza sa savremenim teorijama participativne demokratije, preispitivanjem mogućnosti građanskog angažmana u okvirima lokalne samouprave i analizom primjene klasičnih i savremenih demokratskih teorija koje se, recimo, mogu naći u djelima globalno bitnih i poznatih autora poput Alexisa Tocquevilla, tokom devetnaestog vijeka, ili Roberta Dahla u dvadesetom i dvadesetprvom. U Pejanovićevom opusu vrlo je bitno fokusiranje, njegovo istraživanje i analiza lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini kroz različite političke sisteme i režime kroz koje je zemlja prolazila.

Teško je pronaći autora koji je s većom strašću proučavao i ukazivao kroz svoje tematske radove na mogućnosti primjene pluralizma kroz lokalnu samoupravu, čak i kada to vladajući politički režimi nisu eksplicitno podržavali. Dakle, iz Pejanovićevog rada vidljivo je da lokalna samouprava označava srž postizanja

razumijevanja različitih interesa. Ovo raskršće ideja na nižim nivoima vlasti omogućuje približavanja konceptu direktne demokratije koji je historijski i praktično de facto neostvariv, ali koji ne treba odbaciti kao neželjenu ideju. U tome je osnova ponude analiza i studija da se pronađe forma za omogućivanje široke razmjene ideja kroz razuđenu indirektnu demokratiju, čime se pluralizam ideja i politika najlakše ostvaruje na nivou lokalne samouprave. U ovakvim konceptima, analizama i kritikama posebna je vrijednost Pejanovićevog naučnog rada.

Značajnu pažnju Pejanović posvećuje fenomenima lokalne samouprave i participacije kao potencijalu za autentičnu demokratizaciju i jačanje istinskog pluralizma. Ova dimenzija rada ističe da lokalni nivo često pokazuje veću sklonost međunacionalnoj saradnji i građanskom angažmanu nego što je to slučaj na državnom nivou, a efikasna lokalna uprava, autor zaključuje, može biti osnova za razvoj demokratske političke kulture.

Historijski temelji i razvoj političkog pluralizma

Temeljni narativ Pejanovićevih radova uspostavlja kontinuitet bosanske državnosti od osnivačkih odluka ZAVNOBiH-a iz 1943. godine, od kojih izdvaja koncept građanske jednakosti i multietničkog karaktera. Ova ustavna matrica preživljava i transformacije – od federalne jedinice unutar Jugoslavije, kroz uvođenje višestranačja 1990. godine, referenduma o nezavisnosti 1992. i rata iz kojeg nastaje savremena država ustanovljena Dejtonskim sporazumom.

U svojem radu, Pejanović smješta savremenu Bosnu i Hercegovinu unutar višestoljetnog narativa geopolitičkih nedaća i otpornosti. Savremenu državu u Bosni i Hercegovini nije moguće razumjeti, naglašava akademik Pejanović, bez poznavanja strukture i društva tokom federalne Jugoslavije. Stoga je i u ovom vidu važnost pristupa koji Pejanović iskazuje već decenijama. On istražuje federalističku viziju Josipa Broza Tita i Komunističke partije, antifašističke pokrete iz Drugog svjetskog rata i ključne sastanke ZAVNOBiH-a, koji su obnovili državnost Bosne i Hercegovine te je učvrstili kao dom ravnopravnih naroda – Bošnjaka, Hrvata, Srba i drugih. Ova osnova uokviruje Pejanovićev argument da trajni multietnički karakter Bosne i Hercegovine nije samo proizvod ratne nužde već i namjerni ustavni princip ponovo potvrđen u ključnim historijskim trenucima.

Pejanovićev magnum opus, *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, pruža opsežnu analizu razvoja državnosti Bosne i Hercegovine. Rad uspostavlja historijski kontinuitet bosanskohercegovačke državnosti od osnivačkih odluka ZAVNOBiH-a iz 1943. godine kroz savremeni ustavni okvir. Autor prati pet glavnih historijskih prekretnica koje su oblikovale modernu Bosnu i Hercegovinu: obnova državnosti unutar jugoslavenske federacije (1943–1945), njenu implementaciju tokom socijalističke Jugoslavije, uvođenje političkog pluralizma (1990), postizanje suverene nezavisnosti (1992) i uspostavljanje mira kroz Dejtonski sporazum (1995).

Rad pokazuje da Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a u Mrkonjić-Gradu 25. novembra 1943. godine nije bila samo ratna administrativna odluka već temeljni čin izgradnje države koji je uspostavio Bosnu i Hercegovinu kao "državu njenih građana i ravnopravnih naroda – bošnjačkog (tada muslimanskog), srpskog i hrvatskog". Ovaj princip građanske jednakosti i multietničkog karaktera postao je ustavni temelj koji će opstati kroz različite političke transformacije.

Njegovi radovi detaljno analiziraju referendum iz 1992. godine kao demokratski vrhunac izražene volje građana, s naglašenom multietničkom vizijom i visokim legitimitetom procesa. Naglasak je na tome da pluralizam nije puka formalnost, već izraz duboko ukorijenjenih historijskih i ustavnih vrijednosti, na što je još ZAVNOBiH ukazao. Naučni skepticizam i kritička analiza su neophodni u studijama o referendumima, njihovoj praksi i ostvarenju slobodnog mišljenja. Tokom perioda snažnih društvenih diferencijacija i polarizacija, ovaj element nije u potpunosti iscrpljen u bosanskohercegovačkim javnim debatama generalno, iako su rijetki naučnici, kao i Pejanović među njima, kritičkim opservacijama doprinijeli pluralizmu pogleda na relativno blizak dio nacionalne istorije.

Strukturalni izazovi pluralizma: partitokracija i etnički model

Jedan od centralnih motiva Pejanovićevih analiza je identifikacija i kritika partitokratskog modela upravljanja koji nastaje kao posljedica dominacije etnički zasnovanih stranaka nakon uvođenja višestranačja (SDA, HDZ BiH, SDS). Umjesto funkcionalnog pluralizma i koalicijskih sporazuma, Pejanović sagledava i kritički analizira, dolazi do partnerskog dogovaranja stranaka koje marginalizira parlamentarne procese i reducira interes građana na kolektivni, etnički okvir. On je u više svojih djela, javnih istupa i intervjua ukazivao na ove probleme koji onemogućavaju vladavinu prava, podrivaju osnovne demokratske principe, negiraju neka ljudska prava i u suprotnosti su s osnovama državnosti Bosne i Hercegovine utemeljenim, kako Pejanović tokom svoje profesionalne historije uporno ukazuje, na odlukama ZAVNOBiH-a.

Akademik Pejanović upozorava na to da ovaj model tripartitne etničke vlasti nije samo prepreka izgradnji funkcionalne demokratije već produkuje kontinuirani demokratski deficit i institucionalnu fragmentaciju. Nedostatak koherentne koalicione politike i centralizacija odlučivanja u rukama stranačkih lidera uzrokuje zaustavljanje ključnih institucionalnih reformi, naročito u domenu ustavnih promjena i evropskih integracija. Eksterni faktori, poput Evropske unije i generalno predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, doprinose narušavanju vrijednosti demokratskog društva birajući dijaloge s partijskim vođama, a ne parlamentarnim predstavnicima, tako direktno urušavajući demokratske principe zbog kojih su eksterni faktori primarno i uključeni u postkonfliktnu Bosnu i Hercegovinu. Deinstitucionalizacija je na djelu u Bosni i Hercegovini već decenijama, što je napadno uočljivo iz Pejanovićevih ogleda i kritika.

Najkritičniji elementi naučnog rada odnose se na uporne strukturne izazove etnički zasnovanog političkog pluralizma. Kroz empirijske dokaze i komparativne analize, u kojima Pejanović frekventno analizira i domete Slovenije, autor dijagnosticira nedostatke bosanskohercegovačkog stranačkog sistema – posebno odsustvo koalicionih sporazuma i dominaciju "partnerskog" upravljanja među etničkim strankama (SDA, HDZ, SDS, kasnije SNSD), što je dovelo do onoga što se opisuje kao "partitokratija" ili podređivanje parlamentarne vlasti stranačkim elitama. Ovaj model, tvrdi on, ometao je konsenzus o ključnim reformama i centralizirao stvarno donošenje odluka unutar neformalnih grupa stranačkih lidera, marginalizirajući parlamentarnu demokratiju i interese običnih građana.

Pejanović pedantno prati kako ove strukturne karakteristike nakon 1990. godine i vremena prvih višestranačkih izbora, odnosno uspostavljanja nacionalističkih struktura vladanja, ostaju neriješene i nastavljaju blokirati reforme i napredak, posebno u kritičnim trenucima poput neuspjelih pokušaja ustavne reforme 2006. i 2009. godine.

Analiza parlamentarne demokratije u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini iskazana je posebno u *Zborniku radova: Simpozij Daytonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine*, u kojem se razobličava fundamentalna napetost između etničkog pluralizma i funkcionalnosti demokratske vladavine. Pejanović identificira kritičnu manu u političkom sistemu nakon 1990. godine: uspostavljanje "partnerstva" umjesto koalicijske vlade među etničkim, napose nacionalističkim strankama (SDA, HDZ BiH i SDS). Ovaj model partnerstva, bez koherentnog političkog programa ili koalicijskog sporazuma, stvorio je ono što Pejanović naziva "partitokratijom" – uzurpaciju parlamentarne vlasti od strane stranačkih elita.

Evropske integracije i institucionalne reforme

U fokusu naučnog rada Mirka Pejanovića su i evropske integracije kao jedna od manifestacionih platformi političkog pluralizma. On obrazlaže integracione procese kao osnovni okvir za transformaciju političkog pluralizma iz etnički segmentiranog u građanski, otvoreni i evropskim vrijednostima i standardima uređeni pluralizam. Pejanović naglašava da unutrašnja blokada stranaka redovno zahtijeva eksternu intervenciju, što sprečava napredak i društva interno i integracionih puteva države i društva eksterno. Nespremnost etničkih političkih elita i njihovo odbijanje da pristanu na ključne reformske ustupke u kontradiktornom je odnosu prema političkom pluralizmu na čijim su osnovama iste te elite stigle na vlast, vidljiv je argument u Pejanovićevom radu.

U ovom smislu, on elaborira uloge međunarodnih aktera – OHR-a, Evropske unije i drugih – kojima Pejanović pripisuje dvojaki karakter: s jedne strane su pokretači reformi, ali s druge produžavaju ovisnost o vanjskoj intervenciji umjesto izgradnje domaće političke odgovornosti, demokratskih institucija i konsenzusa. Dakle,

dok na evropskom nivou djeluju u skladu s osnovnim demokratskim principima i vrijednostima, unutar Bosne i Hercegovine intervencionističkim politikama onemogućavaju nastavak demokratskih promjena i shodno tome evropskih integracija.

U svojim radovima, Pejanović ne nudi samo tehničku analizu postupaka ustavnih amandmana već i uvid u geopolitičku neophodnost vanjskog angažmana, posebno utjecaj međunarodnih aktera u mirovnim pregovorima, provedbi reformi i pravnim prilagođavanjima vezanim za integraciju u EU.

Migracije, povratak i obnova multietničkog povjerenja

Studije lokalne samouprave ukazuju i na neke od osnovnih poglavlja utemeljenja savremene ili dejtonske Bosne i Hercegovine. Pitanja povratka izbjeglica, demografskih promjena i obnavljanja narušenog povjerenja nakon ratnih sukoba 1990-ih su zbir tema kojima Pejanović posvećuje veliku pažnju. On detaljno razmatra izazove vezane za etničku homogenizaciju, raseljavanje i pad broja Hrvata u poslijeratnoj Bosni, argumentirajući da su održivi mir i pomirenje nemogući bez aktivne državne politike koja daleko nadilazi kapacitete nevladinih organizacija i lokalnih udruženja. Pad numeričke zastupljenosti samo jedne etničke grupe nije jedinstven, masovne emigracije radno sposobnog stanovništva ukazuju na univerzalnost problema unutar Bosne i Hercegovine, ali radikalno smanjenje broja numerički najmanje od osnovnih etničkih skupina predstavlja potencijalno normativni problem pored u osnovi demografskog. Kroz evropsku paradigmu zajedničkog života zagovara povratak multietničkog povjerenja kao ključa za nastavak državnosti i evropske kredibilnosti.

Bez obzira na ukazivanje u naučnim radovima na srž problema i potencijal rješenja, bosanskohercegovačke političke elite svojim politikama ignorišu izuzetne studije zasnovane na empirijskim istraživanjima koja bi, da nisu politički ignorisana, ovakvom naučno detaljno istraženošću dostigla veći potencijal njihovom praktičnom aplikacijom. U ovim radovima izraženo je holističko shvatanje transformacije Bosne i Hercegovine od ratne kataklizme, socijalističke republike unutar šire federacije, nezavisnosti i modernog totalnog rata 1990-ih, u državu kreiranu na kompromisnom miru koja deklarativno želi evropske integracije. Iz svega je vidljiv nesrazmjer velikog potencijala koji postoji unutar Bosne i Hercegovine uprkos masovnim emigracijama i izraženoj političkoj nekompetentnosti vlasti.

Čitajući radove akademika Pejanovića neminovno se nameće utisak da je to majstorska sinteza historije, ustavnog prava, političkih nauka i regionalnih studija. Njegov bi rad trebao biti ključan za naučnike i kreatore politika koji traže uvid u duboke strukturne i historijske izazove s kojima se suočava Bosna i Hercegovina, posebno dok se zemlja sistemski nastoji, očito bezuspješno, prilagoditi postdejtonskim realnostima, decentralizaciji i evropskim integracijama. Bosna i Hercegovina je poseban slučaj s

vlašću koja se perpetuira od uvođenja višestranačja, na šta autor uporno ukazuje, ali istovremeno on ukazuje i na moguća rješenja apliciranjem bosanskohercegovačke posebnosti u okvire evropskih integracionih tokova i savremenog stadija državne i lokalne uprave.

Najveća snaga radova Mirka Pejanovića leži u detaljnoj i na dokazima zasnovanoj procjeni ispreplitanja historijskog naslijeđa s trenutnim političkim strukturama, stvarajući trajne deficite u upravljanju, demokratskoj odgovornosti i međuetničkom povjerenju. Spoj empirijskih studija, teorijskih promišljanja i praktičnih prijedloga čini je ne samo dijagnozom bosanskih boljki već i mapom puta za reforme.

Konačno, Pejanovićevi eseji pružaju jasno upozorenje i obećavajuću perspektivu: bez građanske, na konsenzusu zasnovane uprave, historija Bosne se može ponoviti u ciklusima političke fragmentacije i međunarodne intervencije. Ipak, učeći iz vlastite multietničke tradicije i evropskih iskustava, Bosna i Hercegovina može trasirati put ka održivoj demokratiji i regionalnoj stabilnosti.

Teorijsko-komparativni uvidi i kritički potencijal

Radove akademika Pejanovića karakterizira dosljedna primjena komparativne analize. Njegova istraživanja i analitička poređenja sa Slovenijom i drugim tranzicijskim državama omogućavaju kritičko sagledavanje unutrašnjih bosanskohercegovačkih procesa kroz studije modela administrativne reforme, participativne demokratije i organizacije lokalne samouprave s regionalnim središtima, fokusirajući se na historijske regionalne formacije koje su se razvile oko centara u Bihaću, Banjoj Luci, Tuzli, Sarajevu, Mostaru i Travniku. Pejanović tvrdi da ove historijski formirane regije pružaju prirodnu osnovu za administrativnu reformu koja bi mogla poboljšati funkcionalnost države, a istovremeno poštovati multietnički karakter Bosne i Hercegovine.

Pejanović ukazuje u svojim djelima i na radove drugih uvaženih stručnjaka, poput Sadikovića, Cvitkovića, Husić-Mehmedović, ili, u ovom slučaju, Omera Ibrahimagića, čiji koncept teritorijalne reorganizacije zasnovane na 14 kantona, koji bi zamijenio trenutni entitetski sistem funkcionalnijom regionalnom strukturom, Pejanović interdisciplinarno analizira i suštinski razmatra kao alternativni model uprave. Ovaj prijedlog predstavlja pokušaj rješavanja temeljne disfunkcionalnosti trenutnog dejtonskog ustavnog sistema, uz zadržavanje demokratskih principa i multietničke zastupljenosti. Akademik Pejanović je u radu "Društveno-istorijski kontekst opstojnosti i razvoja države Bosne i Hercegovine u postdejtonskom vremenu" izgradio sopstveni okvir analize savremene Bosne i Hercegovine oslanjajući se na najznačajnije radove iz ove oblasti drugih autora bosanskohercegovačke akademske zajednice.

On razvija teorijski okvir koji jasno razlikuje predstavničke, elitističke i direktno demokratske modele, ističe mogućnosti integracije participativnih mehanizama u

administrativnu i političku praksu Bosne i Hercegovine te svojim radovima postavlja osnovu za dalje komparativne studije demokratizacije na Balkanu.

U saradnji s Elmirom Sadikovićem iskazanoj kroz, pored ostalog, djelo *Participacija građana/građanki u odlučivanju o javnim poslovima u jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini*, Pejanović istražuje savremene teorije participativne demokratije, ispitujući kako se one mogu primijeniti na lokalnu upravu u Bosni i Hercegovini. Rad pruža sofisticirani teorijski okvir, praveći razliku između predstavničke, odnosno parlamentarne demokratije, koja je pluralistička i elitistička, te modela direktne demokratije. Autori tvrde da "savremene teorije participativne demokratije ne dovode u pitanje predstavničku demokratiju", već nastoje da dopune predstavničke institucije različitim oblicima direktne demokratske participacije.

Teorijska analiza pokazuje da liberalne demokratije pružaju različite oblike direktnog učešća u donošenju odluka o javnim poslovima, pri čemu lokalne zajednice nude najšire mogućnosti za implementaciju participativne demokratije. Ova teorijska osnova postaje posebno relevantna za razumijevanje demokratskih deficita na državnom nivou u Bosni i Hercegovini.

Istaknuta dimenzija Pejanovićevog rada je njegov prikaz lokalne demokratije, posebno evolucije opština i gradova. On detaljno opisuje važnost lokalne samouprave za širu demokratsku konsolidaciju, ilustrujući kako lokalna politika pruža mogućnosti za građanski angažman koje inače nisu dostupne na državnom nivou. Njegovo istraživanje naglašava veću građansku motivaciju i učešće na lokalnim izborima, tvrdeći da efikasna lokalna uprava može učvrstiti razvoj demokratske kulture, čak i kada nacionalne institucije posustaju.

Pejanovićevo ispitivanje ustavnog i pravnog položaja Sarajeva pruža poučnu studiju *Političko-pravni i zakonski položaj Grada Sarajeva u sistemu lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini: mogućnosti reforme nadležnosti i teritorijalne organizacije* u kojoj ispituje slučaj o tome kako ustavni aranžmani utiču na urbano upravljanje, odnosno kako je moguće fundamentalnim pravnim aktom uskratiti mogućnosti lokalnoj zajednici, čak i glavnom gradu države, da razvije u potpunosti sopstveni administrativni kapacitet. Analiza otkriva kako je osnivanje Kantona Sarajevo 1996. godine fundamentalno promijenilo administrativni kapacitet grada prenoseći njegovu nadležnost i imovinu na kantonalni nivo. To je stvorilo ono što autor naziva "gradom bez specifičnih nadležnosti i sa smanjenom teritorijalnom organizacijom".

Rad pokazuje kako je Amandman I na Ustav Kantona Sarajevo uspostavio Sarajevo kao jedinicu lokalne samouprave, ali nije uspio predvidjeti suštinske nadležnosti, navodeći samo da će se "nadležnosti i unutrašnja organizacija Grada regulirati Statutom Grada". Ova ustavna dvosmislenost učinila je gradsku upravu uglavnom ceremonijalnom, odgovornom prvenstveno za predstavničke funkcije, a ne za gradsko upravljanje.

Kritika: Normativne pretpostavke i ograničenja

Jedan od odgovora koje naučna zajednica očekuje u budućem radu akademika Pejanovića jest na pitanje zašto građanstvo, svjesno prednosti i mogućnosti ostvarenja nekih svojih interesa na lokalnom nivou, istovremeno glasa za predstavnike etnopartijskih modela upravljanja baš kao što glasa i na državnom nivou, s kojeg državni predvodnici potvrđuju nemogućnost i nedostatak volje i kompetentnosti za ostvarenje interesa građanstva. Ako se na državnom nivou navodno i štiti neki kolektivni interes etničkih grupa, zašto na lokalnom nivou te grupe ostaju partijski homogenizirane i ignorišu alternativne mogućnosti ostvarenja i zaštite individualnih interesa, pogotovo kada je većina bosanskohercegovačkih sredina nastanjena gotovo etnički homogenim stanovništvom, na šta je koautor ukazao u studiji *Demografske promjene u Bosni i Hercegovini od 2013. do 2024. godine*.

Pejanović je analitički rigorozan, što povremeno dovodi, iz najboljih želja, do mogućeg zapostavljanja unutrašnjih socioekonomskih faktora i motivacije biračkog tijela koje desetljećima preferira etničke, štaviše nacionalističke stranke. Informisan velikim znanjem, komparativnim iskustvima drugih zemalja i utemeljenom analizom, on kroz svoj naučni rad i intelektualni angažman naglašava evropske integracije kao soluciju većine problema unutar Bosne i Hercegovine. Njegov normativni model građanskog pluralizma suočen je s realnim ograničenjima implementacije zbog atraktivnosti nacionalizma unutar bosanskohercegovačkog biračkog tijela.

Pejanovićev opus je okarakteriziran historijskim determinizmom koji linearnom interpretacijom razvoja državnosti ne potencira moguće diskontinuitete i političke preokrete koji unazađuju i negiraju istu tu državnost. Autor je svjestan problema, iskazujući ih kroz svoje studije, i naglašava kritičku distancu prema međunarodnim ugovorima i neusvojenim reformama, što reflektuje njegovo samosvjesno suočavanje s ograničenjima dosadašnjih pristupa.

Prijedlozi reformi i budući pravci

Pejanović je tokom svoje duge karijere svojim radovima pružio originalni doprinos s konkretnim prijedlozima za unapređenje ustavnog i političkog sistema. Njegove sugestije uključuju prijedloge za šire koalicijsko djelovanje, proširenje parlamentarnih institucija, regionalnu administrativnu reorganizaciju te insistiranje na lokalnoj samoupravi uz veće uključivanje građana u procese odlučivanja. Sve to predstavlja važan impuls za savremene debate o funkcionalnosti države i demokratskom upravljanju. Posebno značajno je insistiranje na modelima participativne demokratije i komparativnim rješenjima iz iskustva drugih evropskih zemalja.

Naučni doprinos i važnost za dalja istraživanja

Eseji, ogledi, istraživački radovi i knjige Mirka Pejanovića predstavljaju nezaobilazan izvor za svakoga ko želi razumjeti ustavne, političke i historijske koordinate Bosne i Hercegovine, posebno u kontekstu postdejtonskog društva i tekućih debata o institucionalnim modelima, evropskoj budućnosti i tranziciji ka održivom pluralizmu.

Njihova najveća vrijednost leži u integrisanju empirijskih nalaza s normativnim argumentima i konkretnim reformskim prijedlozima, nudeći mapu puta koja jasno locira glavne probleme, ali ne prestaje s kritikom, nego nudi i konstruktivna rješenja. Institut prijevremenih izbora je tema kojom se učestalo bavio i svojim ukazivanjem njihove neophodnosti za demokratske procese, odgovornost izabranih i mogućnost političke participacije građanstva Pejanović je metodološki marksistički ponudio naglašenu kritiku postojećeg uz ponuđeno rješenje za prevladavanje problema u demokratskom upravljanju.

Zaključak

Kroz svoj bogati rad i literaturu Mirko Pejanović postavio je dio temeljne literature za komparativne, teorijske i empirijske procese razumijevanja političkog pluralizma, institucionalnih izazova i evropske perspektive Bosne i Hercegovine. Njegov kritički pristup, kombinacija interdisciplinarnih uvida i smjelih reformskih vizija, čini ga jednim od najvažnijih autora savremene bosanskohercegovačke politologije, čiji će rad ostati osnova za buduća istraživanja i političke inicijative, ali i za neminovne nastupajuće reforme u zemlji suočenoj s dugotrajnim izazovima segmentiranosti, demokratskog deficita i traženja održivog građanskog pluralizma.

Doprinos radova Mirka Pejanovića ogleda se prvenstveno u opsežnosti naučnog osvrta na ustavni i demokratski razvoj Bosne i Hercegovine dostupan u savremenoj politološkoj literaturi. Naučno djelo pokazuje izuzetnu širinu, pokrivajući historijske temelje, savremene izazove, teorijske okvire i praktične prijedloge reformi s jednakom sofisticiranošću.

Najveća snaga ovih djela leži u njihovoj sistematskoj integraciji historijske analize, ustavnog prava i demokratske teorije kako bi se pružilo sveobuhvatno razumijevanje političkog razvoja Bosne i Hercegovine. Pejanović uspješno pokazuje kontinuitet demokratskih i ustavnih tradicija od antifašističke borbe do savremenih izazova, istovremeno se iskreno suočavajući s ograničenjima trenutnih institucionalnih aranžmana.

Autorova kritika etničkog pluralizma i zagovaranje građansko-demokratskih alternativa pruža važan analitički okvir za razumijevanje trajnih izazova upravljanja u postkonfliktnim društvima. Naglasak na evropskim integracijama kao demokratizirajućoj sili nudi pragmatičan pristup institucionalnim reformama, dok ovaj stav zaslužuje kritičko bavljenje alternativnim mogućnostima razvoja.

Možda najvažnije, ovi radovi pokazuju da izazovi s kojima se suočava Bosna i Hercegovina nisu jedinstveni ili nepremostivi, već predstavljaju specifične manifestacije širih izazova s kojima se suočavaju postkonfliktna i postsocijalistička društva. Komparativni pristup i teorijska sofisticiranost pružaju vrijedne uvide ne samo za Bosnu i Hercegovinu već i za razumijevanje demokratske tranzicije općenito.

Radovi akademika Mirka Pejanovića, sagledavanjem njegovog opsežnog opusa, posebno analizirajući njegova istraživanja i analize u oblasti političkog pluralizma, utemeljeni su u osnove politoloških studija savremene Bosne i Hercegovine. Akademika Pejanovića neminovno moramo opisati kao vodećeg naučnika ustavnog i demokratskog razvoja u Bosni i Hercegovini, koji pruža neophodno štivo za svakoga ko želi razumjeti složenu političku evoluciju ove ključne balkanske države. Djela će nesumnjivo ostati temeljni tekstovi za buduća istraživanja o Bosni i Hercegovini i komparativne studije demokratizacije.

Literatura

Pejanović, Mirko (1989) *Delegatsko odlučivanje u skupštinama društveno-političkih zajednica*, "Veselin Masleša" – Službeni list SR BiH, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2005) *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, Šahinpašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2010) Protivrječnosti odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine: problemi uspostave konsenzusa unutar parlamentarne većine, u: Abazović, Dino; Hammer, Stefan (ur.) *Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Daytona: političko-pravni aspekti demokratske konsolidacije u postkonfliktnom periodu*, Fakultet političkih nauka, Institut za društvena istraživanja, Sarajevo, 77-86.

Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2016) *Essays on the statehood and political development of Bosnia and Herzegovina: studies, articles, interviews*, 3rd ed., Šahinpašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2016) Politički pluralizam i parlamentarna demokratija u Bosni i Hercegovini u postdejtonskom vremenu, u: Pejanović, Mirko; Šehić Zijad (ur.) *Simpozij Daytonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. novembra/studenoga 2015. godine, Zbornik radova*, Posebna izdanja CLXVI, Odjeljenje društvenih nauka 7, Odjeljenje humanističkih nauka 44, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 193-210.

Pejanović, Mirko (2017) *The state of Bosnia and Herzegovina and democracy*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2020) Društveno-istorijski kontekst opstojnosti i razvoja države Bosne i Hercegovine u postdejtonskom vremenu, u: Juzbašić, Dževad; Šehić, Zijad (ur.) *Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001–2017) II*, Posebna izdanja CLXXXVII, Odjeljenje humanističkih nauka 47/2, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 211-229.

Pejanović, Mirko (2021) Referendum građana BiH 1992. godine predstavlja izraz demokratske volje građana za suvereni i nezavisni državnopravni status Bosne i Hercegovine u istorijskom vremenu disolucije SFRJ-a, *Pravna misao*, god. 52, br. 1–2, 27-46.

Pejanović, Mirko (2022) Ustavno-pravni položaj Grada Sarajeva u postdejtonskom periodu sa uklonom na mogućnost reforme nadležnosti i teritorijalne organizacije, u: Pejanović, Mirko (ur.) *Međunarodna naučna konferencija Političko-pravni i zakonski položaj Grada Sarajeva u sistemu lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini: mogućnosti reforme nadležnosti i teritorijalne organizacije. Sarajevo, 30. novembra 2022. godine. Zbornik radova*, Posebna izdanja CCIV, Odjeljenje društvenih nauka, Centar za istraživanje razvoja lokalne i regionalne samouprave 1, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 27-39.

Pejanović, Mirko (2023) *Bosna i Hercegovina 30 godina od sticanja nezavisnosti (studije, članci, recenzije knjiga)*, UMHIS, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Fink Hafner, Danica (2006) *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini: istraživačka studija*, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV – Fakultet političkih nauka, Ljubljana – Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Husić-Mehmedović, Melika (ur.) (2025) *Demografske promjene u Bosni i Hercegovini od 2013. do 2024. godine. Zbornik radova*, Posebna izdanja CCXIX, Odjeljenje društvenih nauka 21, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Sadiković, Elmir (2012) *Lokalna i regionalna samouprava u Bosni i Hercegovini*, 2. izd., Šahinpašić, Sarajevo.

Sadiković, Elmir; Pejanović, Mirko (2022) Savremene teorije i prakse participativne demokratije u lokalnim zajednicama, u: Pejanović, Mirko; Sadiković, Elmir (ur.) *Participacija građana/građanki u odlučivanju o javnim poslovima u jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini*, Posebna izdanja CCV, Odjeljenje društvenih nauka, Centar za istraživanje razvoja lokalne i regionalne samouprave 2, ANUBiH, Sarajevo, 11-32.

POLITICAL PLURALISM IN THE SCIENTIFIC WORK OF ACADEMICIAN MIRKO PEJANOVIĆ

Neven Anđelić
Professor
Regent's University, London
andjelicn@regents.ac.uk
ORCID: 0000-0003-1237-5662

Abstract: Academician Mirko Pejanović's scientific work explores in detail political pluralism in Bosnia and Herzegovina through an integrated analysis of his theoretical premises, empirical findings, and interdisciplinary insights. The work is structured around studies and essays that chronologically trace the development of the state, from ZAVNOBIH, through the federal period of Yugoslavia, to the transitional challenges after Dayton. It places special emphasis on the structural problems of partitocracy and the dominance of ethnically profiled parties, as well as on the potential of local self-government for building functional pluralism and civic democracy. By advocating for European integration and reforms, Pejanović offers innovative proposals for improving the constitutional and political system. This work, through a combination of historical analysis and practical suggestions, represents a key contribution to understanding the challenges and opportunities of contemporary Bosnia and Herzegovina, concludes the review of Academician Pejanović's oeuvre.

Keywords: academician Mirko Pejanović, political pluralism, Bosnia and Herzegovina, civic democracy